

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI MÜLKİ MƏCƏLLƏSİNİN TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ KONSEPSİYASI

I. Ümumi xarakterli terminoloji, qrammatik və texniki düzəlişlər

- 1.1. Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsində (bundan sonra – MM) istifadə edilmiş, lakin hüquqi mənası aydın olmayan terminlərin müvafiq müddəanın mənasına (məqsədinə) uyğun olan və hüquq doktrinasında tanınan terminlərlə əvəz edilməsi məqsədəuyğun hesab edilir.

Məsələn, 11.2-ci maddədə istifadə edilən “**insaf**” və “**mənəviyyat**” terminlərinin müvafiq olaraq “**vicdanlılıq**” və “**əxlaq**” terminləri ilə əvəz edilməsi nəzərdən keçirilməlidir.

Eyni şəkildə MM-in bir sıra maddələrində¹ mövcud olan “**ixtiyar**” sözünün “**hüquq**” sözü ilə əvəz edilməsi təklif edilir.

- 1.2. Bundan başqa, MM-in bir sıra normalarında eyni mənanı ifadə edən anlayışlar müxtəlif terminlərlə ifadə edilmişdir. Məsələn, MM-in müxtəlif hissələrində həm “**zərər**”, həm də “**ziyan**” anlayışlarından istifadə edilir. Lakin mülki qanunvericilikdə onların hansı şəkildə fərqləndirildiyi aydın deyil. Odur ki, müvafiq ifadələrin MM-də aydın şəkildə fərqləndirilməsi və ya eyni mənanı ifadə etdiyi halda onlardan yalnız birindən istifadə edilməsi məqsədəuyğun hesab edilir.

Həmçinin MM-in bir sıra maddələrində² nəzərdə tutulmuş “**dövlət hakimiyyəti orqanları**” və “**yerli özünüdarə orqanları**” terminləri Məcəllənin digər maddələrində müvafiq olaraq “**dövlət orqanları**” və “**bələdiyyələr**” kimi istinad edilir³. Hesab edirik ki, mövcud normayaratma texnikasının tələblərinə uyğun olaraq vahid terminlər kimi “**dövlət orqanı**” və “**bələdiyyə**” terminlərindən istifadə edilməsi məqsədəuyğundur.

Bəzi hallarda isə MM-də mülki hüquq münasibətlərinin subyektivi kimi dövlət göstərməli olduğu halda, müvafiq normanın mətnində yanlış olaraq “**dövlət hakimiyyəti orqanına**” istinad edilir⁴. Sonuncuların hüquq qabiliyyətinə malik olmadıqlarını nəzərə alaraq, həmin terminlərin “**dövlət**” termini ilə əvəz edilməsi məqsədəuyğundur.

Bundan əlavə, mülki hüquq münasibətlərinin iştirakçılarında istinad edilərkən MM-də hər hansı xüsusi səbəb olmadan müxtəlif terminlərdən istifadə olunur: “**mülki hüquq**

---

¹ Məsələn, 23.5-ci, 26.4-cü, 29.2-ci, 30.2-ci, 32.1-ci və s. maddələr.

² Məsələn, 19-cu maddə.

³ Məsələn, 109.13-cü maddə.

⁴ Məsələn, 5.2, 17.1-cü və s. maddələrdə.

münasibətlərinin subyektləri”, “mülki hüquq subyektləri” və “mülki dövriyyənin iştirakçıları”. NHA KQ-nın 25.5 və 56.0.2-ci maddələrinin, habelə normayaratma texnikasının tələblərinə uyğun olaraq vahid termin kimi Məcəllənin mətni üzrə müvafiq hallarda “mülki hüquq subyektləri” terminindən istifadə edilməsi məqsədəuyğun hesab edilir.

- 1.3. MM-in bir sıra müddəalarında müxtəlif terminlər mənaları qarışdırılmaqla yanlış şəkildə istifadə edilir.

Məsələn, “**əmlak hüquqları**” və “**əşya hüquqları**” anlayışları MM-də bir çox yerdə yanlış istifadə edilmişdir. Nəzərə alınmalıdır ki, əşya hüquqları əmlak hüquqlarının bir növü olmaqla, mülkiyyət hüququnu və digər əşya hüquqlarını (girov, ipoteka, tikintiyə vərəsəlik hüququ, servitut, uzufrukt) özündə ehtiva edir. Əmlak hüquqları isə daha geniş olmaqla, əşya hüquqları ilə yanaşı həmçinin öhdəlik hüquqlarını (tələbləri), əqli mülkiyyət hüquqlarını və korporativ hüquqları ehtiva edir.

Bundan başqa, MM-də məhkəməyə müraciət edilməsi ilə bağlı sənədlərin adları qarışdırılmaqla istifadə edilmişdir. Məsələn, bir sıra müddələrdə “**iddia ərizəsi**”, “**ərizə**” və ya “**iddia**” əvəzinə “**etiraz**”⁵, “**vəsətət**”⁶, “**şikayət**”⁷ və s. kimi ifadələr işlədilir.

Həmçinin, MM-in ayrı-ayrı normalarında nəzərdə tutulan “**vəzifə**” və “**öhdəlik**” anlayışlarının dəqiqləşdirilməsi və MM boyunca onların düzgün istifadəsi təmin edilməlidir. “Vəzifə” və “öhdəlik” anlayışlarının fərqi ilə əlaqədar aşağıdakıları qeyd edirik. MM-in maddələrinin ümumi təhlilinə və beynəlxalq hüquq doktrinasına əsasən “**öhdəlik**” iki mənada başa düşülür.⁸ Birinci (geniş) mənada “öhdəlik” kreditör və borclu arasında münasibəti yəni (i) həm kreditörün digər tərəfdən nəyisə tələb etmək hüququnu, (ii) həm də borclunun nəyisə icra etmək vəzifəsini (icrası məcburi olan vəzifəsini) əhatə edir⁹. Birinci halda öhdəlik termini daha çox *münasibət* mənasında istifadə edilir. İkinci (dar) mənada isə “öhdəlik” anlayışı yalnız borclu tərəfindən nəyisə icra etmək vəzifəsini (yəni, geniş mənada yalnız ikinci elementi) ifadə edir. “**Vəzifə**” isə daha geniş məfhum olmaqla həm yuxarıda qeyd edilən dar mənada öhdəlikləri, habelə qeyri-müəyyən şəxslər dairəsinə ünvanlanan davranış standartlarını¹⁰, məcburi icrası mümkün olmayan vəzifələri¹¹, fidusiar

---

⁵ Məsələn, 35.1-ci maddə

⁶ Məsələn, 30.4-cü və 35.9-cu maddələr

⁷ Məsələn, 48.2-ci maddə

⁸ Məsələn, bax Avropa Xüsusi Hüququnun Model Qaydalarının III.–1:102-ci maddəsinə kommentariyanın “A” bəndinə (https://www.law.kuleuven.be/personal/mstorme/european-private-law_en.pdf)

⁹ MM-nin 385.1-ci maddəsindəki “öhdəlik” anlayışı məhz bu mənada istifadə edilir.

¹⁰ Məsələn, MM-nin 5.3-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş vicdanlı davranış vəzifəsi.

¹¹ Məsələn, vərəsələrin yerində olmayan vərəsəni axtarmaq vəzifəsi (MM-in 1300-ci maddəsi), satın alınan malın qüsurlu olması ilə bağlı satıcıya məlumat vermək vəzifəsi (MM-in 595.1-ci maddəsi), üçüncü şəxslər tərəfindən alıcıya

vəzifələri¹², əlavə vəzifələri (məsələn, borclunun məlumat vermək vəzifəsi)¹³ və s. əhatə edir.

Bu baxımdan MM-nin normalarında yuxarıda qeyd edilən geniş və dar mənada öhdəlikdən bəhs edildiyi halda “öhdəlik” terminindən, digər vəzifə növlərindən, habelə bir neçə vəzifə növündən ümumi şəkildə bəhs edildiyi hallarda daha ümumi anlayış kimi çıxış edən “vəzifə” terminindən istifadə edilməsi məqsədəuyğundur. [təklif edilir].

- 1.4. Eyni zamanda, mülki qanunvericilik normalarında “**qeyri-maddi nemətlər**” anlayışının təcrübədə qeyri-müəyyənlik yaratdığını və bir sıra hallarda “**şəxsi qeyri-əmlak hüquqları**” termini ilə çaşdırıldığını nəzərə alaraq, həmin terminin dəqiqləşdirilməsi məqsədəuyğundur. Belə ki, MM-nin 4-cü maddəsinin mənasına görə “qeyri-maddi nemətlər”in məzmunu özündə həmin nemətlərin iki növünü birləşdirir: (i) *əmlak dəyəri olan qeyri-maddi nemətlər* (bura daxil edilə bilər, məsələn, tələblər, əmlak dəyəri olan əqli mülkiyyət hüquqları və s) və (ii) *qeyri-əmlak dəyəri olan qeyri-maddi nemətlər*. Sonuncu kateqoriya əksər hallarda həmçinin “şəxsi qeyri əmlak hüquqları” adlandırılır və buraya şəxsin özgəninkiləşdirilə bilməyən hüquq və azadlıqları (şərəf, ləyaqət sağlamlıq və s) daxil edilir. Bu yanaşma yerli mülki hüquq nəzəriyyəsində də təsdiq olunur¹⁴.

Çaşqınlıq yaradan odur ki, “qeyri-maddi nemətlərin” yuxarıda qeyd olunan məzmununda başa düşülməsi, həmin terminin istifadə edildiyi bəzi mülki-hüquq normalarının¹⁵ mətnini məntiqsiz hala gətirir.

Nəzərə alınmalıdır ki, “qeyri-maddi nemətlər” anlayışına dair Konstitusiya Məhkəməsinin 31.05.2002-ci il tarixli qərarında ifadə edilmiş mövqe təcrübədə sözügedən məsələ ilə bağlı *əlavə* çaşqınlıqların yaranmasına səbəb olmuşdur. (Konstitusiya Məhkəməsinin yanaşmasına əsasən, “[...] vətəndaşa anadangəlmə və ya qanun əsasında ona məxsus olan qeyri-maddi nemətlərə aid (şərəf, ləyaqət, işgüzar nüfuz, şəxsi ailə sirri, hərəkət etmək azadlığı, yaşayış yeri seçmə, ad

---

qarşı alğı-satqı müqaviləsi icra edilənədək əmələ gəlmiş əsas üzrə əşyanın geri alınması barədə iddia qaldırılması hallarında alıcının satıcıyı həmin işdə iştiraka cəlb etmək vəzifəsi (MM-in 574.1-ci maddəsi) və s.

Bu cür vəzifənin icra edilməməsi nəticəsində vəzifəsini pozan şəxs “hüquqi əlverişsizliyə” məruz qalır, lakin vəzifəni icra etmədiyi üçün məsuliyyət daşımır və hər hansı bir zərərin əvəzinin ödənilməsi ondan tələb edilə bilməz. Məsələn, alıcı MM-in 574.1-ci maddəsinə uyğun olaraq üçüncü şəxslərin iddiaları ilə bağlı satıcıya məlumat vermək vəzifəsini icra etmədikdə, satıcı alıcıdan öz vəzifəsini icra etməsini tələb edə bilməz. Burada alıcının bu vəzifəni icra etməməsi sadəcə onunla nəticələnir ki, alıcı hüquqi əlverişsiz vəziyyətə düşür, çünki bu zaman satıcı alıcı qarşısında məsuliyyətdən azad edilir (MM-in 574.2-ci maddəsi)

¹² Məsələn, MM-in 49.3-cü maddəsi.

¹³ MM-nin 566-cı maddəsi.

¹⁴ Məsələn, bax S.Allahverdiyev. Azərbaycan Respublikasının Mülki Hüquq Kursu, I cild, III nəşr, “Hüquq Yayın Evi”, 2018, s. 270-271.

¹⁵ Məsələn, 2.4-cü, 384.0.1-ci maddələr və s.

hüququ, müəlliflik hüququ, sair şəxsi qeyri-əmlak hüquqlar və digər *maddi* nemətlər) hüquqlarını pozmaqla fiziki şəxsə mənəvi sarsıntı, izzət və itirab verir.”).

- 1.5. MM-in bir sıra müddəalarında (məsələn, MM-in 14.1-ci maddəsi) “**hərəkət(lər)**” terminindən istifadə edilir. Nəzərə alınmalıdır ki, həmin müddələrdə “hərəkət(lər)” dedikdə bir qayda olaraq “hərəkətsizlik” də ehtiva edilir. Bu baxımdan Konsepsiya boyu MM-dəki hər hansı müddəaya dəyişiklik və ya əlavələr edildikdə həmin normada istifadə edilən “hərəkət(lər)” termininin əgər bu, müvafiq maddənin mahiyyətinə və məqsədinə zidd deyildirsə, “hərəkətsizliyi” də əhatə etdiyi başa düşülməlidir.
- 1.6. Həmçinin, MM-nin strukturunun “Normativ hüquqi aktlar haqqında” Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası Qanununun (bundan sonra “**NHA KQ**”) tələblərinə uyğunlaşdırılması məqsədilə Məcəllənin normalarından əvvəl **mündəricatın** verilməsi təmin edilməlidir.